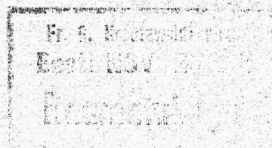


HIND 35 MARK/A

UUED AVARUSED

KUNSTI, TEADUSLINE JA MAJANDUS-
POLIITILINE AJAKIRI

1



22. DETSEMBER 1923 A.

UUED AVARUSED

KUNSTI, TEADUSLINE JA MAJANDUSPOLIITILINE AJAKIRI

Tellimise hinnad: Aastas 600 m. raam., $\frac{1}{2}$ a. 340 m. ja $\frac{1}{4}$ a. 180 m.

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutused Eestis.

I

Kes poleks mitte märganud, et mitmekülgne tegevus palju vähem väsitab kui ühekülgne, kes ise mitte üleelanud, kui raske on kaua ühe ja sama asja peale mõtteid koondata. Inimesele, kes tõsiselt ja püsivalt ühes teatud sihis mõtleb, peab tingimata midagi muud olema, mille peale ta puhkeajal omi mõtteid võiks juhti. On parem, mida enam erinevad sihid, milles inimene mõtleb ehk tegutseb, sest mõtte värskus, vastuvõtlikkus ja elavus, oleneb ainult vaimlise töö mitmekesisidusest.

Spetsialisatsioon kõige kitsamas mõttes võib lõppude lõpuks saada vangikojaks, millesse inimene ise end heidab, millest aga väljapääsemise katsedki hiljem on asjatud.

Et tuima ükskõiksust ära hoida, on iseäranis praktilise tegevusega inimesel tähtis tegutseda millegi oma annetele vastava, äripäisest koguni erineva, näit.: kunsti, teaduse ehk kirjandusega, mis mõtete mujale juhtimisega saavutat puhkusega ühes ka hariduse annab. On muidugi parem, mida varem mitmekülgse tegevusega oma isiku harmoonilise arenemise eest hoolitsetakse, sest inimesele on vajaline mitmekülgsus sama hästi füüsilises kui vaimlises tegevuses.

Pole aga varem, mil aju oli veel värsked ja vastuvõtlik, millegi parema eest hoolitsetud, siis leitakse hiljem, kui aju on väsinud ja väljakurnatud, vaheldust ja puhkust ainult kõige madalamatest lõbustustest. Tõendavaks näituseks siin on praegune ajajärk. Äsjata kirjutab ajakirjandus seltskonna huvi puudusest, nii hästi kirjanduse kui kunsti vastu. Meil puudub aga kõige pealt sisemine kultuur, meie ei vaja veel neid „maitseained“ . . .

Vabanes Vene laialivalgavast asiaatlikkusest, oleme ilma iseseisva selgroota kaldumas teisi äärmusse, ning seal ootab kivinemine ühte suuna — Saksa spetsialisatsioon . . .

Keegi Prantsuse müstiker ütleb: „Inimese igapäevane tegevus saab salaja sest ettekujusest juhit, mida ta omale hauatagusest elust loob.“ Milline on see ettekujutus prantslasel, inglasel või haritud ameeriklasel, seda võime siin ainult Saksakeelse selle kohta käiva, kuid ainult algust tegeva kirjanduse varal vaevalt aimata.

Kõige kõrgema välise kultuuri maad on kõige lähemas ühenduses vana sissepoole juhitud kultuuri maa — Indiaga.

Londonis, Pariisis, Nev-Yorkis antakse välja hulk ajakirju, eriraamatuid ning peetakse loenguid senini vähe tuntud vaimu jõududest. Ja keda ei peaks mitte huvitama tema ise, kust ta tuleb, kuhu läheb, kuhu jäävad need, kes surres meid maha jätavad? Kohtame neid veel kunagi? On ehk võimalik veel siin kuulda nende vaikinud häält? —

Kõik rahvad, isegi kõige madalamal kultuuri astmel, on huvitatud neist küsimusist. Kõrgema kultuuri kandjaid ei rahulda enam usu dogmade vastused, kuid vastuseid nende küsimuste peale ei anna ka praegune ainult materiaga tegutsev teadus. Oodata aga veel mõned aastasajaad, ehk pimedalt millegisse usku, oleks inimkonnale praegustes oludes enam kui võimata. On võimata olla õnnelik, kui ilm jääb arusaamata mõistatuseks, elu probleemid otsustamatuks ning näiliselt igavesti lahendamatuks.

Kõrgemas kultuuriilmas on see algeline spiritualism võtnud teosofia, okkultismi ja spiritismi vormid, mis nüüd eksperimentaal-teadusele toetutes peagi uueks hingeteaduseks saab. Isegi materjalistid, kes hauataguse elu idee on kõrvale heitnud, ning sellega ühes on kaotanud igasugu elu ja tegutsusmõtte, võivad seal „sillega näha“ ja „käega katsuda“, et on olemas midagi, millest neil seni polnud kõige vähemat aimu.

Photograafi plate abil, mis tundelikum kui harilik silm, võib mitte üksi nägemata valgust ja kehade astraalset kiirgumist fikseeri, vaid ka vaimu kujusid, tundeid, mõtteid ja

isegi unistusi fotografeeri*). On saavutatud enam-vähem kindlad shemaatilised kujutused rõõmust, murest, vihast, melankooliast ja palvest. Tegutsev jõud seal on äärmiselt liikuv ja muutlik, mis alati sarnase vormi omab, millise talle vaimu loov tegevus annab.

Nagu maakera õhuruum ümbritseb, nii ümbritseb inimest tema enese mõtete ning tundmuste atmosfäär ja inimene ei ela selle tööga mitte üksnes „leivast“, vaid ilmavaimu emotsioonest. Meie mõistame elu alles siis, kui surma üle järgi mõtleme ja igakord, kui kaob ühtlus mõnes kõrgemas õpetuses, ehk ei huvita elu pärast surma, väheneb ja alaneb rahva elus esteetiline element. Jõud, armastus, usaldus, eneseohverdamine — kõik kõrgemad hinge ülendavad ideed, kaovad sellest ilmast, kui midagi enam pääle siinse ei leita.

Uute teaduste uurimisel tehakse alles esimesi samme; hüpnoos, suggestioon ja alateadlise psüühilise tegevuse ülesleidmine on uus ilm, võimalik, hingeteadusele mitte vähema tähtsusega, kui Ameerika ülesleidmine maadeteadusele. Telepaatia, mis nüüd juba teaduseks on saamas, töötab tulevikus praeguse välise kultuuri saavutused: posti, telegrahvi, liikumisabinõud ja teised taolised saavutused otstarbetuks teha, ehk küll mitte suurele massile, siis ometi enam arenenud üksikuile, kes töö äratundmisele jõudmise eest kõige muuga on ohverdanud, ning viimaks eneses suure üksuse äratundmisega kõik on võitnud.

Ilma selle äratundmiseta ei kao iial sotsiaalsed pahed, küll võib aga tekkida kultuur, kus igaüks on kivinenud oma spetsialiteeti. Katsub siis see töomasin silmapilgukski end oma enese valmistatud köidikuist vabasta, võib ta oma ligemise, veidi teiselaadilise masina poole pöörduda, vast ainsat ühist huvi väljendava lausega — „Homme on ehk ilus ilm“.

Toimetuselt.

*) Edaspidi ilmuvad selles ajakirjas koos artiklitega spiritismi üle ka mainitud fotograafiad.

Ajajärgud inimelus*).

Sissejuhatus.

Oma hingega tunneme meie igavest elu, mida hoovab välja tähtis taevas meie üle, ja meie aimame, et selle vägeva riigi kooskõla ja liikumine on kosmuse elu avaldus ja tahe.

Mikroskoobi abil avame meie enestele tee lõpmatata — väikeste olendite riiki, mis imeväärselt ilus ja suureviisiliselt seaduspärane. Nõnda kohtame meie jällegi liikumise täiuslikku kooskõla ja tunneme ka siin ühe elu tuksumist, milline ilmub meile igaviku ja lõpmatuse mõttekujuna.

Nende pooluste vahel avaldub meile elu lõpmatute vormide ja kõige mitmekesisemate avaldusvahendite kaudu.

Kui meie aga oma vaimuga universumi ette astume, siis liugleme nähtuselt nähtusele, vormilt vormile, möödame, kaalume, avame neid ja leiame, et nad on alati seaduspärasest vahekorras üksteise vastu, et nad alistuvad muutmatuile loodusseadustele.

Aastasajad läbi vaevab ennast lääneilm, et tabada selle määratu vormide maailma mõtet. Ta süstematiseerib ja jagab ülenägematu valdkonna ülevaatlikkudesse teadustesse ja ikka selgemini väljendatud erialadesse, kuid ainult selle nähtusilma mõjud lasevad ennast seadustes väljendada, kunagi ei taba meie põhjust, mis ühendab materia vormidesse ja elustab need.

Kuna meie oleme tegemist teinud alati vaid väliste vormega, ons sääl siis inestada, et meie lõpuks samastasime oma vaimu ja hinge oma välise kehaga ja langesime jämedasse materialismi!

Et Euroopa ääretu viletsus on üksnes meie materiaalse ilmavaate tulemus, mis ei või iial mõista vormidest ja kehast väljahoovavat „elu,“ selles ei kahtle praegu ükski vaimiliselt küps inimene.

„Elu“ äratundmise võtit ei anna meile aga ei mikroorganismide ega masendav tähtede — ilm, meie ei leia teda kusa-gilgi näilises ilmas. Tema asub iga inimese enese minas, ja

*) Ilmub neil päivil eraraamatuna Saksakeeles.

sellesse kõiki viib üksainus tee, mis kannab päälkirja: „Inimene, tunne iseennast!“

Väga vähesed lääne-ilma (Euroopa, Ameerika) inimesed tunnevad oma tõelikku olemasolu. Väga vähesed teavad ülepää, et nemad pääle nähtava keha omavad veel teisi peeneainelisi kehasid, millised meie vaimliste ja hingeliste jõudude kandjad ja väljendus — vahendid on.

Nende peenemate ja kõrgemate kehade arenemise laadi ja viisi üle puuduvad peaaegu kõigil eurooplastel ka kõige elementaarsemadgi teadmised, ja peaaegu kõik õpetlased on selles nii mitteteadlikud, et nad lihtsalt nende olemasolu eitavad.

Kuid ometigi on inimese imeväärne omadus ja tema läbi ilmuvad jõud tõsiasi, mille üle igal inimesel maa pääl võimalus on veendu.

Oma mõistuse*) küpsust on inimkond tõestanud maise maailma vallutamise ja tehnika abil. Kõrgemate inimeste kohaselt peame meie otsustama inimkonna elu üle kõrgemalt ja avaramalt seisukohalt. Kõige päält peavad vaim ja hing leidma jälle tunnustust elu ajurjõududena, sest nende jõudude tundmatuse pärast pole me mõistnud ka oma elu mõtet ja otstarvet. Sellepärast on meie kehaline kasvatus nii puudulik, meie hingeline haridus täiesti hooletusse jäetud ja meie mõistuse areng elumiste kulul liialt kaugele jõudnud.

Kui meie mitte üksnes oma kehale ainuõigust ei anna, vaid oma tähelepanu pöörame vaimule, hingele ning nende orgaanidele siis mõistame meie selgesti elu otstarvet ja õpime arusaama kõrgema — arengu nõuetest. Siis saavutame jõu viia oma abielu kokkukõllasse raassi ja inimkonna suursugustamise seadusega. Riigi kodanikkude arengu pääle vaataksime siis, kui kõige kõrgema ja tähtsama asja pääle, lugedes riigisüsteemi selle vasta neile täiesti alistuvaks. Lühidalt, tee enese äratundmisele ei viiks siis mitte üksiteisega võistlevaisse klassidesse, riikidesse ja raassidesse, vaid ühendaks kõiki ja rajaks aluse inimkonna õnnele ja hää käekäigule.

*) Intellekt, Verstand.

Inimkond, ülim üksus.

Millistes vormides ka elu pulseeruks, ikka avaldub ta reegli-päraselt. Iga elava olevuse keha seisab koos miljonitest rakukestest, millised iseseisvate eluüksustena funktsioneerivad ennast toidavad, paljunevad jne.

Iseäranis väljaarenenud rakukesed ühinevad täiesti kindla elu ja tööviisiga orgaaneks, nagu süda, kopsud, maks jne., ja erilise tegevusega süsteemeks, nagu veri, kondid ja närvikava.

Nõnda valitseb keha orgaanis suur tööjaotus, ja nende kõigi harmooniline koostöö avaldub niihästi nende kasvus ja arengus, kui ka neid kooshoidva üksuse individuaalses elus. Üksiku orgaani funktsiooni rike, liiati tema kõrvaldamine sunnib kõik teised orgaanid kaaskannatamisele, mille tagajärjeks võib olla kogu keha surm.

See tõsiasi on selgeks näiteks, mis mõtte kujustab meile kõige suurema selgusega ühe riigi piires asuvate inimeste ja nende mitmesuguste organisatsioonide loomulikult liigestatud ja otstarbekohane koostöö idee. Edasi asutab ta kõigi maailma riikide koostöö tungivat vajadust, kus kõik ühe tahtele või ideele alluks.

Elu avaldusega ühe olevuse läbi ei ole meie veel kaugelegi jõudnud tüübiliselt väljenduva elu piirini, sest suguharude, rahvaste ja raasside läbi pulseerub ta erivärvil. Hoopis eriline jõud hoovab läbi veel suuremate üksuste, näituseks läbi mineraal-, taime-, looma- ja inimriigi. Kui meie noortest riikidest läbihoovava elu koostame üheks suuremaks üksuseks, siis saame tüübilise planeedi — elu. Ja kui nüüd kujuteleme kõigi planeetide elu päikese ülemvalitsusel ühe veel valdavama ja iseseisvama eluüksusena, siis jõuame päikesesüsteemi Jumala ilmuvuseni. Selles suures jumalikus üksuses oleme meie inimesed vaid rakukesed ning rahvad ja raassid on aine- line ja kehaline põhialus vaimlistele orgaanidele, milliste läbi avaldub ühine teadvus — inimkonna kogupsüühe.

Kõige paremad tagajärjed ilmuksid kõigile, kui meie teadvus läbistuks inimsoo ülimas üksusest. Lakkaks otsekohe kõigi rakukeste ja nende — rahvasteks kutsutud ühenduste iseennast hävitav võitlus. Meeletu, mitte millegagi motiveeritav kõigi

sõda kõigi vastu ei tähenda mitte ainult üksikuile orgaanele, vaid kogu organismi inimkonnale üldist majanduslist langust, orjust ja viletsust.

Meie hää käekäik või hukkumine oleneb sellest, kas meie üldise vendluse — inimkonna ülisma üksuseni jõuame, või mitte. Sellele meie olemasolule nii tähtsale küsimusele võib igauks kõige usaldusväärilisema vastuse saada, kui ta oma enese elus vaimu ja hinge seaduspärase avalduse äratundmiseni jõuab. (Järgneb.)

Kujutav kunst ja meie sügis-näitused.

Et meie ikka läbi mõistuse näeme, selle on asjad meile alati niisugused, millistena neist aru saame, veel enam, nad on niisugused, millistena meie neid näha tahame. Mõte on kandev jõud kõigi välisilma objektide taga, mida meie oma meeltega tunneme. Küsimus kujutatavas kunstis on ainult selles, mida kunagi kui olulist asjust nähtakse. Valitseb materjalistiline ilmavaade, laieneb kunstis impressionism ja futurism. Algab vaimline ülekaal, siis avaldab see end ekspressionismis ja kubismis. Perioodiliselt ilmudes on need voolud ainult näiliselt uued, pigemini, nende nimetused on ainult uued. Nende võnkuvat vaheldust tõendavad isegi arhioloogilised leidused.

Üleminekud varem olivad aeglased, sest mineviku kunst avaldas end kindlast ühesugusest vaimlisest tasapinnast. Midagi uut kujunes aga alati, kui elutunde vaim end muutis.

Võib märgata, kuidas kõik, mis näituseks Cootika ajajärgust meile üle on jäänud, ka provintsi käsitöögi kindlat rütmi- list kunstitunde ilmet kannab.

Nii hästi kirikud kui lossid, suured arhitektuur-tööd, maalid ja plastika on ühe hingetõmbe, ühe kõigile arusaadava ning kõigile omase ilmega.

Nüüd pole aga mingit tervikut, millest meie kõik osa võtaksime. Otse ümberpöört, meie aeg on kui narmasteks käristet; siin ja sääl on mõne üksiku vaade sissepoole juhitud, kuid enamusel on

ta väljapoole, ning ilm tansleb nende ees lugemata värves; ei ainustki ideed, millele kõik koonduks.

Ainus meie aja tublidus on asjalikkus; ent selle isoleeruvadki inimesed, sest mida enam keegi mõnel alal süveneb, seda võõramaks jääb temale kõik muu. See, mis ühele kui oluline tema töös, mis temale kogu ilma moodustab, pole teisele muud kui ebaõige kõrvalmõte, ehk mitte kui midagi. — Arusaadav, et ka kunsti asjus seisukorda, nagu see varem ail aegil oli, oodatagi ei tohi. Võimata, et inimesed, kellele elu nii iselaadi läheb, just esteetilistes väärtustes end sarnaselt avaldaks.

Igaüks saab, niipea kui ta enam väliste mõjude all ei seisa, ise seisukoha võtma, nii nagu ta hingelaad seda nõuab. Toetub ta siis lõpuks ainult iseendale, saab talle kõige üksikute faktorite mõiste elavaks.

Selles üksuses on siis võimalik ilma oma asjalikkuse kaotuse ta teiste inimeste tegevust oma tegevuse kõrval ometi mõista. Ning kunst kui tähtsam elu produkt on selles meile kõige paremaks vahendiks.

Nii mitmekesised, kui kunsttööd ka olema näivad, nii liitmata kui üksikud väljendused üksteise kõrval ka seista võivad, viimne ning kõigile ühine mõte on ometi üks ja seesama. Iga kunsti, kriitikeri ja harrastaja esimene püüd peaks selle viimse mõtte saavutamise olema, millest siis väljamineks kõik ühtaoliselt arusaadavaks saab.

See viimne üksus ei peitu aga mitte kontuurjoontes, ühtlastes värves, mõnes sarnases võttes, vaid ainult vaimlises elemendis. Seda igaviku ilmet vormes ja värves kinnita suudab aga ainult see, kes iseennast ja ühes sellega tee üle enese kõige muu juurde on leidnud.

Kunstnik on õieti ainult seeläbi kunstnik, et ta eneses kõrgemat ja paremat ettekujutust ilmast kannab, et ta end, kui üksuse atoomi olemasolemise rütmis harmooniliselt ühes helisema tunneb ning seda tunnet ka teistes inimistes esile kutsuda suudab. Kui suur on see ettekujutus, ning millisel määral kellelgi jõudu on oma hinge metafüüsilist vahekorda trantsendentsega, väljenduse kaudu kõigile ühisomaduseks teha, sellest oleneb kunstniku suurus.

Ükskõik, kuidas näilisi asju siis käsitakse, kandev nägematu jõud nende taga on alati üks ja seesama... Rütm, see üle maade ja aastatuhandete kõiki ühendav jõud, on igas monumentaalses töös ükskõik, kas ta eelajaloolisest, kesk või praegusest ajajärgust pärit.

Uue aja kunsti püüe on välisilma kujutust kino ja fotograafia hoolele jätta ning tundmusele ehk äratundmusele toelades naturalismi kõveraid teid lühendates otsekohe seda väljendada, mida seal ainult kõrvalteedel saavutati. Ent lai vormikurt publikum vaatab, kuid ei näe selles ometi midagi...

Asjad on aga alati niisugused, missugustena neist oma mõõdupuuga mõõtes aru saadakse.

Et aga iga mõõdupuuga mõõtma ei küüni, et aru ei saada, miks ja kuidas see ometigi nii võib olla, on praegusel ajal isenesest mõistetav. Leitakse ju veel mõni maastik ainult selle ilus olevad, et ta leidjale mõnd teist heade mälestustega seot maastikku meele tuletab, ehk mõni nature morte just selle iseäranis häa olevat, et seal mõnd maitsevat õunasorti on kujutatud...

Kogemustest teame, et mitmesuguste muljete esteetiline väärtus tuntavalt kordumistest ja ümbrusest oleneb. Kordumised lähevad peagi igavaks, koguni uus aga paneb meid kas eemale tõukavasse või iseäranis vastuvõtlikku seisakusse, nii nagu meil varem umbes samalaadiliste vastumeelsete või meeldivate mõjunditega tegemist on olnud. Mida intensiivsemalt meie aga üht kunsttööd üle elame, mida tugevamalt meie temast vapustet saame, mida rikkamalt sest kokkupuutumisest lahkume, seda enam on saavut siht, — siht puhast, igast huvist vaba elamust vaatlaja vastuvõtlikkuses ärata — vaimlise kaudu vaimlisega kõneleda.

Kui sagedasti vahetatakse aga siht abinõuga ja isiklik stiil mõne -ismiga!

Kõige algupärasem aga meie praeguse aja vassingus on monomontaalsuse mõiste. Pole sellest veel küllalt, et olulist otsitakse „põlises“ materjalis, teda püütakse koguni sülla puuga mõõta. Välise efekti otsimisega ei vahetata mitte üksi vormaadid ja vormid—monomontaalsus usutakse ja arvatakse oleneb mõnest

spetsiaal tehnikast, mida aga vaja ainult käsitada. Ning algabki tursumine ja paisumine laiusesse ühelt poolt, äärmine lihtsustamine teiselt poolt, ning liialdamine sidumatusteni.

Kõigest sellest pole aga veel mitte küllalt. Selle asemel, et midagi uut luua, aimavad nooremad kunstnikud ja selgroota vanemad kuulsaks saanuile järele, otse kui oleks kunst mõni arstirohi, mida retsepti järele valmistada võib.

Vaadeldes viimseil kunstinäitustel ringi, saab selgeks, kui vähe hoolib meil enamuse olulisest, kui vähed seisavad meil omal jalgel. Kobatakse otse kui pimeduses ringi ning otsitakse tugesid, kaheldes iga pintsililöögi juures otse võimatuseni. Mitte üksi nooremail, ka vanemail puudub omapära, puudub see kõige olulisem element.

Otse imekspanemise väärt on, kuidas kõik „liidu“ näitusel esinenud kunstnikud nii isikuta, just kui mõne vana äraproovit ja hääkskiidet retsepti järgi töötavad. Tundub, kui oleks neil kõigil, päälle Egorovi, see töö igav ja vastumeelt olnud. Kuid keegi pole neist ikka ja alati sisemise tarve sunnil tööle asunud. . . . Kunst on siin paratamata muutunud kunstkäsitöök; kuid ka keskühingu näitusel esinejatega pole kõigiga lood mitte korras.

Siin pole küll shablooni nii palju, kuid maneeeri näitlemist ja moodihaigust on aga enam kui küll. Ei suudeta meil loobuda järgiaimamistest ja Lääne suuruste poole piilumisest.

Võtame näituseks laiema publikumile kõige vähem „arusaadava“ kunstniku Vabbe. Pole mitte ammu, kui ta futuristina esinedes alguses nii võõrastavalt mõjus, et kalendri sabades sest nalje sepitseti, laiem kunstivõõras publikum aga praegugi kogu uuemat kunsti futurismiks nimetab.

Küsitav on aga, millest olenes siis see protest kogu mineviku kunsti vastu? Mis ühist oli siis Vabbel Marionetti, selle museumi õhkkonnas üleskasvanud inimese meeletiste hüüetega, kogu selle maa produktiga, kus minevik olevikku lämmata püüab, kus elavat kunsti museumi sisemusega mõõdetaks?

Lühike viibimine sääl ei võinud selleks küllalt mõõduandev olla. Ainult need võivad seda Itaalia produkti täiesti

mõista, kes mineviku rusumist ise on tunnud ja kellele kogu ajalugu muud midagi ei ole, kui kunstiajalugu.

Et see tänapäev masinavärgi rütmi väljendav kunstitahe Vabbe juures eriti mõistusline ja sellega ühes ka väline oli, tõendab tema hilisem katsetamine naturalismist kuni kubismini. Iga vool on aga ainult niivõrd õigustet, kui võrd temas ikkagi isiklik stiil peegeldub, kui võrd ta kellegi vaimulaadist ja väljendustarvest tingit on. Vabbe on aga sellelgi näitusel näidanud, et end nii hästi nii, kui teisiti väljenda võib, et see tema juures üldse mitte sisemisest tarvest, küll aga väljendustahtest ära oleneb.

Kõik see on jõuline ja oleks ka väga häa, kui kõigi Vabbe tööde kohta ütelda võiks, nii nagu seda näituseks iga Picasso eksperimendi ees seistes ütelda võib: „Sääl taga seisab Picasso, kuid mitte keegi muu.“

Mida kunagi kui olulist asjus nähakse, peegeldub kõige selgemini kujutavas kunstis.

Janseni juures pole küll mõne -ismi mõju nii märgata, kui just tänapäeva laiali pillat, kriiskavat ja ülespuhut meeleolu. Kogu tähepanu on ainult väliste efektide pääle juhitud ning selles puudub ühtlus ja stiil neis suuris liialdet värvirohkeis maales. Mitte küllalt maitset, enese kriitika puudus ehk Lääne piilumist osutavad pea kõik välja pand tööd.

P. Areni ekspressionistlised maalid „Portree“ kõrval tunduvad lihtsalt vigurdustena. Pääle pääliskaudist voolu mõju võib neis märgata veel Corinthile omast brutaalsust, mis eriti töös „Merekaldal,“ silma torkab. Üldine hoolimatus aine vastu ja stiili puudus käsituses annab töödele pooliku, mitte küllat tõsiselt võet teatraalse ilme. Kõige pahem aga see, et nad plakaatidena mõjuvad, mis oma ruutsuuruse poolest kuidagi monumentaalsed olla püüavad.

Enam ühtlust, stiili ning ekspressionismi ülesannetest arusaamist on juba Krimsi töis. Ent ometi laseb sellegi ehtsus veel paljugi kahelda. Mitte tõsist tarvet just nii või teisiti, end väljenda ei suuda ka kõigeparem tehnika mitte varjata.

J. Vahtra katsed olulist asjade olemasolus kubistlisel teel väljenda ei tööta nii kaua mitte õnnestada, kui kaua toetukse ainult intellektile, mitte aga instinkti

ja intuitsioonile. Nii edasi juureldes ei lahendu probleem, küll võidakse aga peagi välja jõuda abstraktse skeletini.

K. Veeber on nähtavasti kiirelt tulnud läbi mitmesuguste mõjude. Üksikud tööd kannavad veel selgesti autoriteetide tunnustusmärke, kuid ometi ei puudu noorel kunstnikul oma „vaimline pale.“

V. Kangro-Pool on nähtavasti süvenemas asja tuumasse need ekspressiivselt visionäärsed joonistused on esimesed sammud olulisele lähemale. Julgelt võib aga loota, et nad ei jää mitte viimasteks.

P. Buurmani juures on värv kaotanud igasuguse mõiste. Ent seda enam võib haarata meid see meeletu hoog, milles need maastikud lõuendile kandusid. Vaadeldes neid lähemalt on tundmus, kui seisaksid Vinsent van Coch'i viimaste tööde ees; Lõuna Prantsusemaa värvirikkuuse ja päikese asemel on siin aga hall ja udune Eesti.

P. Nymann'i töödes võime maitsta põhjamaalase silmiga näht lõunamaa värvide rohkust ja päikese lõõma. See temperamentselt üleant joovastus Hispaania looduse ilust mõjub nii värskelt, et impressionistlisi kalduvusi ja dekoratiivseid võtteid mõne töö juures tähelegi ei pane.

K. Mägi selle vastu on lõunamaal näinud ainult külmi toone. Impressionismi, millest põlvenes kogu varajasem Mägi looming, võib nendes veel vaevalt märgata. Enam kui proportsionaalselt on aga peenenenud väljendusviis, mis teadlikkusele toetudes peagi tehnikaks võib kujuneda, mida kui iseseisvat väärtust siis ette võib säada, ning vaimline element abinõuks ümber hinnata.

Kõige küpsemalt, iseteadvamalt ja tagasihoidlikumalt mõjub N. Triik. Selgus ja kindlus, mis peegeldub neis töis, on kaugelt valitum ja maitserikkam, kui tema eelmistes, otse kui nülit portreede puna- lilla sünges koloriidis. Ainult suuremat produktsiooni tahaks näha sellelt maalijalt.

Mis puutub skulptuurisse sügisnäitustel, siis peab küll tunnistama, et enam keskpärase kui häid töid näha võis. Ei aita siin professori aunimed ega juri liikmeks olemine; puudub enese kriitika, siis on eksimised ja vead möödapääsmatud.

Saab professor detailide väljanokitsemisega hakkama töö kallal, nagu „Nälg,“ siis ei või sääl enam enese kriitikast juttugi olla. Ained, nagu „Ilmsüütus,“ „Algus ja lõpp“ on sellele otse loomulikuks tagajärjeks.

Kõige päält peaksime aga nii kaugele jõudma, et me kunstniku suurust mitte enam materjali väärtusega ei hindaks, millest ta midagi väljendab, vaid ainult vormide väärtusega, mida ta väljendab. Pole veel kedagi kujuriks teinud marmor, graniit või balisander; meil aga toonitakse Koorti kunstis materiat kui ainuolulist. . .

Õige kunstniku mure on materiat võita; et ideed, mis kui ettekujutus, tahe ja jõud temas eneses elab, materjaliseeri; selles ei aita aga kedagi ei põlise materjali valik, ega anatoomia tundmine.

Teadlikust voolude ja voolukestest eemale hoidmisest hoolimata itsitab ajavaim enesekriitika puudusel mingi virila ekspressionismina Koorti päade meeekohtel, silma alustel ja kõrva tagustel . . . Kunsttöö esteetiline mõju hävineb aga silmapilkselt niipea, kui midagi eksitab, ning siis nähakse pea-aegu ainult vigu.

Kuid milline oleks nauding näha, et ühel muidu hääl pääl on üks kõrv palju tagapool, kui teine, üks meeekoht madalam, kui teine, üks silmaalune paistetanud, teine näopool viltu? Näilise vajaline moonutamine, mida ekspressionistid tihti nägematu reaalsuse väljenduseks vajavad, pole see Koorti juures igatahes mitte. Millegi muuga, kui vigadega olukord selle stiili juures end seleta ei lase, ehk olgu siis, kui oletatakse, et Koortil on modellide valikus väga iselaadi maitse.

Vaimlist elementi otsides pole kogu näitusel muud midagi näha, kui tööd, tööd mis isegi higi järgi haiseb. Võtame näituseks skitsed, kus rutulise üleandmise tagajärjel kunstniku temperament kõige selgemini peegeldub. Üksest sisse minnes pahemat kätt seisev naisakt on ülevalt alla tõmmat joone pääle paigut, puine ja igav, kuid tööst ja ettevaatusest hoolimata ei seisa ta ometi jalul.

Ruumi probleem ei näi Koorti üleüldse mitte huvitavat, kõik skitsed on kuidagi ühele veerele joonistet, kas liig üles

ehk koguni alla. Kõige enam aga takistab ruumi nõuete täitmatus just skulptuuride juures; teeb enamuse neist mühakaks massiks, milledes ainult need kunstiväärtust leida võivad, kes olulist kõigepäält „põlises“ materjalis ehk kujutetu kehalikkuses ning väljatöötatud lihalikkuses näevad... „Mida inimene oma kätega teeb, pole kunagi nii tähtis, kui see, mida teeb ta oma ajuga. See paneb asjad liikuma, see loob ning hävitab.“

Melnik näib uuema mõtteteaduse hingeõhku kogemata hinganud olevat; ta töötab kõige päält päega, ning siis alles kätega. Tahtmist ja energiat on tal nähtavasti küllalt, kuid puudub elav temperament ja kindel väljakujunenud isik.

Kunsttöö väärtust ei hinnata aga mitte vormide ekvivalentsusega, ega kunstniku üleelamisega, mis teda tööle sundis, küll aga selle üleelamise tähtsusega. Uus väljendusviis, kui ta mitte uuest vahekorrast ilmaga tingit pole, ei rikasta ilma iseenesest, sest kunstis progressi ei ole ja selle pole ka kunsttöodel iseseisvat väärtust. Väärt on ainult töödele omane võime, vaatlejais samalaadilist elamust ärata, mida töö looja loomise momendil ise tundis. Mitte tuntud rütmi ei suudeta aga ühegi väljendusega teistele edasi anda, selle tõelikkusesse kedagi uskuma panna, või midagi suggereeri.

Selleks peab kõigepäält loobuma igasugu kõrvalmõjudest ja järgiaimamistest, sest kunsti võim põhjeneb kunstniku enesetundel, jõul ja vabadusel.

Noor selgroota element, kes kuidagi kujutava kunsti tehnika on omanud, püüab igal pool järgiaimamiste ja liialdustega eelkäijaid üle trumbata. Põhjus, miks Mattiss atelje sulus, on põhjuseks, miks need, kellel midagi ütelda on, enam õpetust anda ei taha.

Praegused akadeemiad ja kunstikoolid on aga noortele otse õnnetuseks. Vähesed professorid lasevad õpilasi omi väljendusvõimeid vabalt arenda. Enamus aga nõuab, et õpilased asju nii nägema õpiks, nagu nemad ise neid näevad. Et see psüühiliselt pea koguni võimata, siis kujuneb loomulikult sellest õpetuse saamisest enam-vähem pääliskaudne järgiaimamine, mida tõendavad kõik akadeemiate kevad-näitused.

Natuuri kopeerima õppimise ja kogu varema akadeemilise kuivuse kõrval oli sel õpetusviisil siiski see hää külg, et tugev tahtevõimeline isik sellest viimaks pääle suurte pingutuste lahti võis saada. Nüüdse asju nägema harjumise juured on aga hoopis sügavamal.

Võimalik, et peagi aeg tuleb, kus iga kunsti jüngrile õlale võib koputa, nii nagu seda tegid häätahtlikult omaaja maestrod, lausudes: „Maalid kui noor Rafael.“ Nüüd aga pilkega: „Kisad kui väikene. . .“

Meil Eestis pole need lood põrmugi paremad. Iseäranis silmatorkav on Triiki ja Mägi mõju Pallase noorte juures, rääkimata muudest mõjudest, mille hallikad kaugemal.

Inglased ütlevad: „See, kes üleüldse midagi väärt on, tunneb eneses jõudu, mis teda edasi tõmbab ning ühelt astmelt teisele üles kannab. Ainus õpetaja kunstis, tõendavad prantslased, oleme meie ise ja õpetaja, kes selle nime vääriline oleks, ainult see, kes suggereeriks meile tarvilise enese distsipliinitunde; kõik muu saavutakse harjutuste teel ise. Karakteerne joon kõigi suurte kunstnikkude juures on, et nad kõik ilma midagi õppimata teavad; sest üle mõistuse targutuste seisab sisemine äratundmine ning õige kunstnik ei mõista midagi, kuid tunneb ometi kõik.

Instinkt on see, mis meile alati õige tee näitab ja temperament, mis edasi kannab. Kasvatus on ainult neile vajaline, kelles need omadused pooleldi uinuvad. Kuid palju aitab nende arendamiseks praegune õpeviis kaasa?

Mitte tehnika, mille väljaarendamise pääle nüüdne ajajärk kõige enam rõhku paneb, pole aga arenemise juures nii tähtis, kui kujutlusvõime kasvatamine tunnete abil. Nii nagu virtuositeet stiili hävitab, mõjub suur tehniline oskus tuntud rütmi teosesse ülekandmisel ainult halvasti kaasa. Käsi liigub liig kiirelt; tundmuse vormi ja värvidesse tõlgitsemine sünnib siis impressionismi piirides ruttu ja harva ilma vigadeta.

Enese tundmuse või äratundmise juures kaheldes ei suudeta aga iial midagi usaldusväärilisi väljenda, ei kellegi tähelepanu köita, kedagi kaasatõmmata, ega midagi üleelada lasta.

Meie ajavaim on aga närviline, kõige juures kahtlev, ei millegisse uskuv ning sama vähe, kui natuuri kopeerimisega, suudetakse praeguse aja kokkukuhjat voolude vir-varis esteetilisi tundeid esile kutsu, istuta ehk suggereeri.

Mitte osavat, küll aga rahulist ja kindlat kätt on vaja, et minna läbi intuiitiivse äratundmise, vabaduse ja monumentaalidele. — i —

Näilisest ja tõelisest vabadusest.

Tuuakse palju veriseid ohvreid, et lõhku välised ahelad, saavuta poliitilist vabadust ja ökonoomilist rippumatust. Ent ometi pole neil suurtel püüetel ainustki tagajärge, sest elavaid olevusi on nähtavasti rohkem, kui maakera pind neile kõigile küllalt ruumi anda suudab. Võitlus olemasolu pärast kestab niihästi kultuurilmas, kui loomariigis, otse kui looduse seaduse järele, edasi. Väline vabadus on ainult tingit nähtus, sest inimesed on üksteise olemasolu läbi seot. Samuti kui planeedid, käivad ka rahvad ja üksikud inimesed vastastikkuste kitsenduste ja mõjude läbi ettemäärat teid.

Raske on öelda, kuipalju tõsist vabadust saavutati pärast orjapõlve kaotamist, ent kindel on, et ka ilmasõda, sotsialism, väikerahvaste vabanemine veel kaugeltki kellelegi vabadust ei tähenda. Et ainult välisel vabadusel tähtsust pole, kui selleni pole veel seesmiselt jõut, võib vabastatu seisukorra vaid pahe-maks teha; seda tõendab praegune Venemaa. On mõttetu igasugune vabadus, kuni inimene jääb oma ihade orjaks, kuni tema selle asemel, et öelda: minu organism nõuab süüa, magada, suitsetada, laiselda, ütleb — mina tahan süüa, magada, suitsetada, laiselda. — On mõttetu võitlus sotsiaalsete pahede vastu seni, kui inimene ei oska veel vahet teha olulise ja ajutise, oma suremata „mina“ ning vere-instinktide vahel. Instinktide ja emotsioonide orjale, on ennem õnnetuseks kui õnneks niihästi väline vabadus, kui materjaalne küllus. Puuduvad neil välised köidikud siis muutuvad seda tugevamaks seesmised ja seda raskem saab olema vabaneda türannidest meis enestes, kes halastamatalt surmavad niihästi keha, kui kurnavad välja

kõik vaimu elujõud. Oma keha ja selle nõuete täitval orjal pole selleks siis õigustki unistada vabadusest, sest väline vabadus võib teda veel kibedamale orjusele viia. — Võib oma ihade ori kõik, siis algab tagasimineku loomalikkuseni ja resultaadiks saabub täieline alistumine kõige madalamale instinktele.

Väline, välistest oludest olenev vabadus saavutakse ainult kõige õigemal teel seesmise vabadusega. Kuis kahaneksid seeläbi asjata suured väljaminekud, kui inimene elades rahuldaks ainult kõige vajalisemaid organismi tarbeid, suudaks keelduda asjata prassingust. — Seeläbi oleks saavutat suurim majandusline kokkuhoid ning ühtlasi väiksem ökonoomiline rippuvus, mis sagedasti paremate püüete mitte — realiseerimise tähtsamaks põhjuseks. Ka hulk kannatusi, ühendet sotsiaalse ja poliitilise mitteühtlusega, kaovad niipea, kui hävinevad inimeses kadetus, enesearmastus, rumal uhkus ning auahnus. Inimesele, kes saavutab mitte üksi väljaõeld, vaid tõeliselt üleelab mõttejõu ja mõju, kaotab ka kõige hirmsam vägivald oma teravuse. Mitte asjata ei ütle Kristus: „Tundke tõde, ning tõde teeb teid vabaks.“ Ja Buddha: „Ainult seda nimetan ma braamaniks, kellel midagi ei ole ja kes midagi ei nõua. Kes on heitnud kõik köidikud ja ahelad, kes on hirmuta ja vaba, seda nimetan ma braamaniks.“ Kuigi vabadus on suurim õnn tugevaile, on ta selle vastu kiusatuseks ja koormaks nõrkadele. Ori ei oska vabadusega iialgi hästi ümber käia ja selle on mitte üksi kehaliste, vaid ka vaimliste orje maal vabadus täiesti võimata.

Varanduse, moe ehk eelarvamiste orjad oldakse ka kõige vabamal maal. Ent kujutetagu ette, milleni võib viia orjalik tahe, olla kui kõik teised, korrata järgimõtlematult ühiseid arvamisi, aimata järgi ümbritsevatele vooludele, käia laisalt esivanemaist tallat radu.

Vanad harjumused, hädus ning tõdegi, kõik, mis seisma on jäänud, seda on eluvaim jätnud, ning nendest hoovab vaid mädanemise ja koppimise mürgist auru — ent ometi oldakse kõige uue vastu vaenulik. Harjumused ja ürgline laiskus teeb inimese, kui ta nõuded on rahuldet, kõige muu vastu tuimaks,

ning vabaduse ilusam õis, mis avaneb individuaalses loomingu, suudab vaimliste orje maal vaevalt puhkeda.

Täiesti vaba igasugu kõrvalmõjudest oldakse ka kunstis ainult siis, kui teatakse, mida tahetakse, teatakse ja tahetakse selle just nii teha, nagu tehakse. Momendil, mil materjaalne ilm, aeg ja ruum indiviidumile loomisekstaasis oma hariliku tähenduse kaotand, avanevad talle absoluutse vabaduse ääretud perspektiivid. Selle piiramata vabaduse seadused, kus indiviidumi tahtmise täitmisele enam mingisuguseid takistusi ees ei ole, avanevad meile praegu ainult loominguis. Kuid lähemas tulevikus saavad (peaksid) need seadused mitte üksi ettekujutatavas, vaid ka reaailmas maksvad olema.

O. S. Marden tõendab, et kõik saamatus, häda ja viletsus inimeste eneste virilal mõtteviisil põhjeneb. Vana piibli tõde, et inimene ainult seda on, mida ta enesest mõtleb, ilmub otsekui uuest sündinuna tema töis alateadlise ja autosuggestiooni valgusel, kogu oma ääretus ulatuses. Eneseusalduse puudus ja kahtlus, kui vaimuhaigus, on iga ettevõtte hävitaja ja sellega iga materiaalse puuduse ning kitsikuse peapõhjus.

Selle on siis kõigist köidikuist vaba võitja, mitte välise ilma, vaid kõige pealt iseenese üle. — Võit oma keha, madalate instinktide, tujude ja halvasti mõjuvate mõtete üle annab inimesele uued suured vaimlised jõud, millede abil ta kõik võib saavuta, mida ta aga iganes tahab. Et olla täiesti vaba, selleks on aga kõige pealt vaja ise selleks saada. Vabaduse vääriline olla on esimene õige samm tema saavutamiseks. Vabaks teeb aga inimest võit mitte välise ilma, vaid võit iseenese üle.

G. K.

Grafoloogia.

G. Kasen

Teadliselt või mitteteadliselt püüab igaüks, kellel inimes-tega tegemist, nende karakteri tunda. Neil, kellel suured ettevõtted või vastutav seisukoht seltskonnas, muutub see otsekoheoseks tarbeks.

Kellegi karakteri määramisel on esimeseks abinõuks mui-dugi väline musklite mäng, seisak, kõnnak, miimika, hää, shestitid ning kogu väljendusviis. Otsustades aga ainult nende abinõudega võib isegi loomade juures tihti eksida.

Näitlemine inimeste juures on viimasel ajal muutunud teiseks natuuriks. Algupärane väljendusviis paremas seltskon-nas on ammugi hävinenud, loomulikus kosmeetiliste abinõudega ümbermoonutatud ning kogu isik moodi vormidesse surut.

Kultuuri tsentrumites ei ütle inimese välimus enam midagi. Asjaolu, et väline abinõu kellegi karakteri üle otsustamisel tihti pettumusi sisaldab, on neid, kes igalpool asjade tuuma näha tahavad, uusi võimalusi otsima kihutanud.

Loomulik selle, et hiromantia just Pariisi õpetoolilt oma võidukäiku algas, et abt Michon 1870 „Les mystères de l'écriture“ väljaandmisega grafoloogiale teaduslise aluse pani ning ühes oma õpilase Crépieur-Jaminiga üleüldiselt tunnusta-vaks tegi.

Et elukülje harrastamine, mida meil veel praegu vana ebaususe jäänusteks peetakse, kultuuri tsentrumites peaaegu moodiasjaks on saanud, siis võib julgesti oletada, et see, nagu kõik elus, lainete viisi võnkudes ka meil peagi harjale kerkib. Eeldused selleks on igatahes juba olemas. Elav seltskonna huvi müstilise elemendi vastu peegeldub õige sel-gesti professor Puusepa, Eiseni, dr. Sikki ning mõnede teiste loengutele kogunenud rohkearvulise publikumi osavõtmises ning sama hästi ka meie ajakirjanduses. Pole enam tarvis olla fanaatik, usklik, ebausklik või lihtsalt narr, et märgata, kuis midagi salapäraselt, midagi praeguse teadusele seleta-matut kogu välise sündmustikule kaasa aitab, või õigemini selle välise nähtava ja käega katsutava algallikaks on.

Ilmasõjas ümberkukkunud ilmavaade on küll paljud rööpast välja visanud, paljud aga veel suurema agarusega mõni aastakümme tagasi alanud uute tõdede otsimisele viinud.

Vanavarana esivanemailt pärit elutõed on Läänes muuseumitest välja toodud ja kõige huvitavamaiks moodiasjukuks saanud. Nüüd ei leia mitte üksi müstikerid, et fanaatilise keskaja nõia protsesside ja alkeemikeride kullaotsimise katsete taga siiski midagi olulist pidi olema.

Lähem tutvunemine Indiaga on seda arvamist ainult kinnitanud. Meil nii nimetatud „ebausku“ pole praegu kusa-gil sel määral, kui just Indiaga kõige lähemas ühenduses olevail mail. Teosofia, spiritismi ja okkultistlike teadustega tegutsemine on Inglismaal, Ameerikas ja Prantsusmaal õige laialdaselt maad võtnud. Mida suuremas pimeduses aga mõnel teaduse alal ringi kobatakse, seda enam on seal teooriaid. Võtame näituseks arstiteaduse, mille mitmetuhande aastase vanaduse peale vaatama eriteadlased paljudes küsimustes ometi kuidagi ühisele arvamisele ei jõua.

Samuti nagu ühtegi haigust olemas ei ole, mis algab ja lõpeb nii, nagu mõni teine, nii pole ka ühtegi karakteri, mis mõnele teisele sarnaneks. Mida enam väljaarenenud mõni isik on, seda enam erineb ta teistest. Üksikuil pealt näha sarnaseil joontel on kogu pildis hoopis iselaadi tähendus. Täpse karakteri äramääramiseks käekirja järele peaks õieti samapalju teooriaid olema, kui palju on ilmas indiviiduume. Et see aga absoluutselt võima, siis oleks ka grafoloogia absurd, kui ta mitte teaduse kõrval ühtlasi kunst ei oleks, mida nagu iga teistki kunsti mitte õppimise ja mekaaniliste harjutuste varal ei omandata.

Grafoloogias on, nagu igas teiseski kunstiharus kõige pealt andi vaja, sest omadust, mida ei ole, ei saada ka kõige parema meetodi järele, kõige hoolsama harjutustega ometi mitte välja arenda. Teadus üksi ei anna alatasa muutuva teaduse alal, nagu seda on näituseks arstiteadus, haiguste äratundmiseks sama hästi kui midagi. Hääl arstil peab kõige pealt diagnoosiline pilk väljaarenenund olema, alles siis võib ta hääde tagajärgedega töötada. Ei tunne aga arst esimese

pilguga haigust, siis ei suuda ta kogu oma teaduse juures haiguse edasiarenemist ometi mitte takista.

Grofoloogias on lood umbes samalaadilised, kui arsti-teaduses. Üksikuid jooni peab ka siin kõige pealt ainsa pilguga nägema, nende vahel vahet tegema, nende ilmet ja tähendust hindama ning üheks tervikuks ühte liitma. Ära-tunt üksusest väljainnes võidakse siis üksikuid karakteri jooni kindlaks määrata ning nende arenemiskäiku täpselt kirjelda. (Järgneb.)

Saatus.

T.

Ei ükski autoriteet polnud mind iial veendumusele viinud, et Elu, mille mõtet aastatuhandeid on otsitud, midagi muud oleks, kui kõigesuurema Looja mäng, Issanda enese ajaviide.

Katuselt lahtipääsena kivi langeb inimolevusele pähe ning hävitab hoobiga ta kogu sihtide, võimalik, ilusate aade-tega; kiskjad tarvitavad inimesi omale toiduks ning vanaherra Issand vaatab seda etendust rahulikult päält. — Ühe surm looduses on teisele elu, ühe langemine tsivilisatsioonis, teise tõus. Riigid raiskavad vaimlist ja ainelist jõudu üksteise hävitamiseks, sõjad pühivad aastatuhandate kultuurid, vulkaanid sülgavad tuld ja maapind raputab enese turjalt linnad, alevid ja külad. Inimesi hukkub, kui kärbeid sügisel, kõik nende vaev ja töö on asjata — Issand käib kõigiga ümber, kui Hiibiga.

Süües aga Jumala Poja „liha“ ja juues ta „verd“ usuvad vaimuvaesed veel tänapäev, et Jumal saatis neile oma Poja, nende pattude lunastuseks ja enese viha lepituseks.

Milline kahemõtteline traagikomöödia?

Kuid õndsad on vaimuvaesed ning nende päralt olgu taevariik, kus troonil istumas vihane Vanaherra, ja (inimeste eestkostja) Poeg tema paremal käel.

Oma ettekujutustega on inimene kaotanud otsekoheise ühenduse Loojaga ning ühesuguse eduga palutakse niihästi

oma ettekujutust, kui kivist raiutud või puust nikerdud peletist. Suurepärane krihv on aga siiski see kindel usk, millega mängus mägesid võib kõiguta — ääretu suurejooneline on Issanda mäng, lõbus Looja enese ajaviide.

Minevik õpetas mind, igapäev tõi värskeid näiteid, Looja kõneles vaikuses ja tormid minus eneses ning kõik oli mulle ainult sport ja mäng, mille ainsaks sihiks omi võimeid kasvata ja väljaarenda. Vabastas see vaade mind varakult igasugu mõjudest ja eelarvamistest; juhtis mind ainult iseeneselt nõu ning abi otsima, kuid isoleeris kogu lähemast ümbrusest, mille tagajärjeks oli, et kõik mis väljaspool mind, mulle ainult mänguasjaks ehk eksperiment-objektiks sai. Omi jõude elavate olevuste kallal harjutades sain ümbrusele tihti nuhtluseks, ent see ei takistanud mind; minu südame-tunnistusele oli siis kõik tugev ja võimas hää, nõrk ning jõuetu — halb.

* * *

Kui ühe igavuse pärast minema olin peletanud, teisel ajaviiteks elu mõttetuks teinud, tuli kolmandalt kiri. Tahtsin ta läbilugematult tulle heita, sest aimasin juba, mida ta sisaldab. Oli raske, otsekui äikeseeelne tundmus, mingi katastroofi aimdus valdas mind; viimaks lugesin kirja läbi. Nagu aimasin, imenene, kelle närvisüsteemil, ilma tema enese teadmata, omi telepaatilisi võimeid arendin, oli raskesti haige. Lõpp lähenes, olin liig kaugemale läinud; südametunnistus piinas mind, ei kusagil enam polnud rahul. Pidin ruttama, et end välja mängi, enne kui see oleks hilja.

Piirita mänguhoos harrastin sageli iselaadi sporti — ettekuulutust. Selgestinägijate, hiromantide ja kaartiladujate karakteristikad tegid mulle nalja — ennustus aga võimaldas mängu saatusega. Arenes sündmustik ettekuulutuse järgi viimase veerandini, siis mängisin end alati, enne, kui see saatuslikuks oleks võinud saada, säält välja. Nüüd näis jällegi kõik hiljuti ettekuulut katastroofi ja abielu poole tüürivat. Et sellest jandist end kõige kergemini väljamängi, selleks astusin oma viimse sõbra poole, ning kutsusin ta kaasa. Ta

ei tahtnud tulla. Seletin siis otsekohevalt, et end sisse olen mänginud ja nüüd väljamänguks tema abi vajan. Kulm läks tal kortsu, midagi hääd polnud loota.

— Mäng ja mäng, muud ei kuulegi enam; säääl räägib üks, et end sulle kätte on mänginud, siin sina, et end kusagil kuidagi sisse oled mänginud. Tean, Sulle pole kogu elu midagi muud kui ainult mäng. Kes oled siis Sina, et kõigiga mängid?

Nägin, et vale võtte olin teinud, teadsin, et temas ainult tumeda soovi, sõita, oleks äratama pidanud, kuid nüüd oli see hilja, jäi üle veel näideldes katsuda esile kutsu mõnd inimlist tundmust. Selle rääkisin Karma säädusest ning hirmust, et kõik kannatused, mida minu mäng teistele on valmistanud, nüüd oma kannatustega vastama pean. Kuid ka see oli asjata: vaenulikkus paistis ta silmist ning nähtava kadedusega mõtles ta, et mängin ka sellega, keda austab.

Hakkasin sest väiklasest, ainult enese kasude pääle mõtlejast imema endasse põlgust kõige vastu, mis ettevaatlikult enese tibitillukese „mina“ ning selle välise hää käekäigu eest kogu eluaeg hoolitseb, kuid mängisin välja viimased trumbid — palve ja pisarad. Ta vastas aga ainult — ma ei sõida ja mul on ükskõik, mis Sinuga säääl juhtub.

— Hää, vastasin, siis on ka minul ükskõik, mis juhtub suures mängus, kas minu enda või ükskõik kellega.

Lahkusime mittesõpradena, mina aga rõõmus uuest õigusest, mängida ka senise sõbraga.

* * *

Otsustades mängida, kui tarvis, ka elu ja surmaga, sõitsin üksi oma saatusele vastu.

Milleski ei vedanud mul, kogu ümbrus oli korraga vaenuline.

Sain võõrastemaija pisikese viletsalt möbleeritud toa. Kui paar kirja olin kirjutanud, ning väljaminekuks end riistanud, märkasid kusheti kohal mingit raami ja klaasiga kau-

nistet tabelit. Lähenedes nägin, et see oli äraunustamind lille vanikuga dekoreerit värss.

Lugesin :

Kes eluga mängib,
Ei iial lä'e hääle.
Kes iseend ei võida,
See orjaks jääb.

Goethe.

Miks pidin võtma just selle toa? Miks nüüd, enne mängima minekut, märkama seda salmi? Kõneles minuga saatus? Oli see ainult juhus?

Miskit nägematut, kuid ometigi tuntavat, suurt ja vaenulikku ümbritses mind. Ettekujutus selle nägemata vastase võimust imes vampiirina mu jõudu ning võitlustahet. Olin aga otsustanud, kas lõpeta iseendaga ehk mängida selle millegiga, mängida, mitte võidelda, kuid ometi võita.

Läksin, kuhu pidin, et end kõigepäält südametunnistuse piinast vabastada.

Treppide, korridoride ja tubade read hõõgusid vastu ääretut agooniat. Hirmunult arvasin end haistvat surnu lõhna.

Hämaras, ainult väiksest küünlast valgustet toas lamas haige. Käänasin elektri kristall-lühtrid särama, panin käe ta otsaesisele, naeratin. Näis, kui ei usuks ta omi silmi.

Siis valgus õnnelik naeratus üle kogu näo. Mängisin mõtetega, arstisin hüpnoosi ja naeruga.

Jõudes oma võimu tippu, sai selgeks, et olen ainult osake ääretust üksusest. Miks piinasin aga elavaid olevusi? Miks suggereerisin mõttetuid kannatusi just kõige väljapaistvamaile? Midagi ei teadnud ma. Kui koshmar olid kõik mängud. Näis, kui poleks ma mitte üksi oma jõu ja tahtega toimetav indiviidum, ent ainult tarberiist, mille abil miski kõrgem maailma käiku juhib. Kuid milleks olid siis minu kannatused, milleks südametunnistuse piin, elutüdimuse ja tühjuse tunne, kui mäng oli õnnestanud, kuid jõukülluse rõõm mööda.

Kahtlustest kildeks käristet, pettumusist mahamuljut, astusin Metroopoli bulvarile. Hoolimatusest iseene ja kogu

ümbruse vastu oli mul ükskõik, kas tuleb veeuputus, maa-
värise mine, viimnepäev, või sihin enesele kuuli ääretus elu-
tüdimeses haigutades pähe.

Oli ükskõik, mida elasid üle inimesed, või mis sai nen-
dest, kelledega mängisin.

Sõitsin paremasse varieteesse, et hingata endasse atmos-
fääri, mis tarvele mängida, võimaldaks õigust ja vabadust.

Tahtejõuga sääl omi mõtteid koondades, ning neile soovit
sihti andes hävitin nende hiigla mõjuga endas kõik vastolud,
vaigistin südametunnistuse piinad.

Hüпноос, telepaatia, intuitsioon ja maagia olid siis jällegi
abinõud, millega kõiki, kes hallist massist kuidagi väljapaistsid,
oma võimu piiri tõmbasin ning nendega mängisin. Mida
huvitavamad ja tugevamad olid vastased, seda suurem oli
mängu-joovastus. Kadus peagi ligemise armastus ning kaht-
lustest kerkinud hiljutine soov saada Kristuse retsepti järgi
vaimuvaeseks. Nüüd olin vaid tööriist ise enese käes. Väljas-
pool mind ei olnud mulle enam ei ühtegi käsku, ega ühtegi
keeldu . . . Usk iseendasse viis alati võidule. Mõtted, anded,
ilmavaade ja karakter olid kui riided seks, et end katta,
pigemini, kui maskid selle elu maskeraadil. Tundsin end liig
hästi, et millestki sissevõet oleks võinud saada ehk end
millegiga siduda. Teadsin, et ei harju iial millegiga, et kõik
saab mulle peagi väljakannatamatult igavaks, et vajan ikka ja
ikka jälle uusi kogemusi. —

* * *

See, kelle elu igavuse pärast mõttetuks olin teinud, tuli ja
ütles, et meie tutvus temale saatuslikuks olla saanud ning
ootas siis hinge kinnipidades, mida vastan.

Vastasin: — Vaimurikkad inimesed, kui tugevad, leiavad
oma õnne säält, kust teised oma hukatuse leiaksid; labürindis,
kareduses ise enese [ja teiste vastu, kiusatuses, nende löbu on
enese sundimises; asketism muutub nende juures lootuseks,
tarviduseks, instinktiks. Raske ülesanne on nende juures eel-
õiguseks, raskustega mängimine, mis teisi rusub, on neile
puhkuseks.

— Olete hull.

— Ei, ma tsiteerisin ainult teie armast Nietschet.

— Kaotate siis peagi tasakaalu.

— Pole kartust, olen isoleerit igasugu külgehakkavaist batsilluseist.

— Kuida nii?

— Lihtsalt, ei võta midagi kuigi tõsiselt.

Ta nägu oli kahvatu, tumedad silmad haruldaselt suured, kui ta jatkas.

— Olen ise teie mängukann, näen igapäev, mis teie ümbruses sünnib ja ei peaks mitte teadma, kui tõsiselt seda siiski võtate.

Naeratin.

— Kui otsekohene te olete. Poleks seda teilt oodanud.

— Palun, ärge naerge, mingi katastroof on lähenemas.

— Mitte minuga.

— Minuga?!

— Võimalik.

— Teil pole kaastundmust, te polegi inimene, te olete. —

— Tahtsite vist ütelda: saatan.

— Jah ja ei.

Pääle pika vaikuse: — Teadsin esimesest pilgust pääle, mis tulema saab, nüüd oleksin valmis teid lõpmata jälgima.

— Seda ei suudaks keegi.

— Ütelge mulle, millest oleneb teie võim ja jumalik rahu,

— Ilmavaatest.

Ta kordas katkeliselt, mida enne olin tsiteerinud. Siis järgnes pikk vaikus.

Kahvatu nägu omas roheka tooni, silmad olid endisest veel suuremad ja suunurgad värisesid, kui ta ütles.

— Tunnen, te tahate minust lahti saada, lähen, kuid saan teid edaspidi tihemini tülitama.

— Ärge tehke seda.

— Miks?

— Oleks parem.

— Et nii mind keelate, siis tulen peagi.

— Keelasin Teid sama hästi Teie, kui iseenda pärast. Tähendab, minu südametunnistus ei tarvitse mulle nüüd enam etteheiteid teha.

Siis läks ta, öeldes, et mind mõistab.

Katastroof oli möödapääsmatu. Kergenduseks olin oma endise sõbra kõigesuurema ettevaatusega sissemänginud. Kui marionetid, kelle niidid minu käes, toimetid mõlemad, mida tahtsin. Nägin peagi, et hää võtte olin teinud. Ühe palavikus sonimised, mis minu pääle kuidagi halvasti hakkasid mõjuma, võisin teise rõõmuks temale ülekanda. Ja siis olin jällegi vaba.

* * *

Võit, mida iseene ja kogu ümbruse üle saavutin, tõi endaga kaasa tarve aidata. Sisemist tungist aet, hulkusin siis viletsates linnaäärsetes agulites, tööliste kvartaales, joogikohtes ja öölokaales; ning minu lähedus sai paljudele saatuseks. Aitasin raha, sõna ja mõtetega. Kutsusin inimolevustes esile jälkust, tühjusetunnet ja tüdimust. — Tühjenesid joogikohad ning üübusid järgimõtlikusse poose lõbutsejad.

Tundsin end ligitõmmat kohtest, kus elu oli ainult sport ja mäng. Harjutused ja mäng inimolevustega sääl olid kui teadlase katsed kodujärestega. Ei mingit südametunnistuse piina enam, ei mingit kartust. Nad mängisid iseend minule kätte, kõik sündis saladuse katte all, algas ja sumbus suurlinna käras. Läksin, kuhu instinkt mind juhtis, olin spordi ja mänguplatsel, võidusõitel ja mängupõrguis. Raha, mis mulle kokku voolas, tarvitin mänguks saatusega.

* * *

Olin kuulsa selgestinägija juures, kelle ootesaali kogunes kõige kirjum, saatusest huvitet publikum. Ta vaatas vette, puhastas ja säadis ümberringi säet peeglid, kuid ei näinud midagi. Laskis mind vaadata. Vaatasin ning nägin veepinnal ainult enese nägu. Siis võttis ta kristalli, vaatas ning seletas imestanult, peaaegu kokkunult, et peale imelikkude joonte ja

värviliste valguse jugade midagi ei nägevat. Ta saamatus ja abitus meeldis aga mulle tuhat korda enam, kui kõigeparem ennustus.

* * *

Öösel, pääle õhtut teatris, mil südametega mängisin, nägin unes, et istusin samas looshis, mitte sellega, kellega õhtul, vaid sellega, kelle mu mäng mõni kuu hiljem minema kihutas. Kanti ette nagu õhtul „Ehitusmeister Solness'i.“ Ta hoidis kogu etenduse aeg omad silmad ning kõrvad mõlemi käega kinni. Haaras viimaks mu käsivarrest ja karjus, kui meeletu: Hävita mind, kuid ära piina enam. Ärkasin selle pääle üles, uinudes aga uuesti olin säääl, kus sama inimest esimest kord nägin. Üsna koduselt istus ta suurel kirjutuslaual ja seletas rahulikult, et talle õnnetu surm juba ammugi olla ennustet. Kõik muu, mis sellega ühenduses, olla juba täide läinud. Viimast tahtnud ta ärasõiduga põgeneda, kuid nüüd selle katse asjatusest veendunud. Hommikul oli tundmus, kui läheneks õnnetus, või juhtuks kusagil midagi halba.

Varemaist kogemusist teadsin, et sel isikul oli okkultseid teadmisi ja võimeid, nüüd näis aga, et ta neid tublisti oli arendanud. Olin huvitet ja soovisin, et ta tagasi tuleks.

Tuli. Äärmiselt lakit, üleni uus. Hääs tujus. Nagu ikka.

— Kuis läheb?

— Kus olite?

Jutustas. Tundsin, tal oli minu pääle mõju. Teadsin, igale poole viib ta teat atmosfääri kaasa ning laveerib selle kõige väljapaistvamale kohale. Et end varem minule kätte mängis, oli vast ainuke juhus, mil tema mitte pääosa ei etendand. Äraolek oli aga tuntavalt mõjunud. Pidi tal siis nüüd ka minuga õnnestama?

Järgneb.

Kas majandusline hukkumine või uuestsünd.

I

Majanduslised probleemid seisavad meie ees tänapäev teravamalt, kui kunagi varem, nende lahendamisega aga seismise nõutult paigal, ilma et oleks võimalust midagi ära teha, mis rahva elu lahendamaks muudaks. Igal pool kurdetakse aga raskuste üle: riigid kelle raha odav — nälgivad, kõrge rahakursiga riigid ei saa omi saadusi raha kõrge kursi tõttu maha müüa ja selle tagajärjeks on üldine töö puudus rahva hulgas.

Näib, et Euroopa põiktänavasse on sattunud, kust väljapääsu pole. Viis aastat juba peetakse alatasa konferentsa: üks lõpeb, teine algab, arutakse, otsustakse, tehtakse revolutsioone, kuid tegelik elu ei taha selle peale vaatamata kuidagi paraneda; veel enam — ta läheb suurematel hulkadel ikka kibedamaks. Keegi pole enam homse päeve peale kindel, ei tööline, äri-, ega riigimees. Kui riigimehi, ükskõik mis suguses Euroopa riigis, küsida: kas on neil mingit kindlat kava, kuidas riigielu kas või näituseks 3 aastat ette korraldada tuleks, siis ei ulata kellegi mõistus, kaugemale eelarvest, mis lähema aasta jaoks kokkuseatud. — Vast ehk mõne üksiku valitsusharu kohta on enam vähem kavatsusi olemas, mis kaugemale ette arvatud, seegi aga tingimisega, „kui eelarve läbi läheb.“ Eelarve läbimine on olnud aga omakorda tuhandetest põhjustest: ikaldusest, uputusest, põuast, välisriikide tollide muutmisest, naabrite omavahelistest tülidest, sõdadest ning riigis võimul olevate parteide vahetusest, parlamendi koosseisust ja paljust muust.

Kes võib sarnase seisukorra juures midagi ette teada? Arusaadavalt on see surelisele võimatu, ja jääb järele ainult end saatuse hooleks anda, allavett tüüri, ilma et teada oleks, kuhu see vool meid välja viib. Ometi lepatakse sellega, isegi harjutakse — nagu rauk harjub surma mõttega.

Mis sarnane olukord aga rahva elule tähendab, saab selgeks, kui toome ühe võrdluse: oletame, et kusagil kodumaa alevis arvab keegi kodanik heaks omale maja ehitada. Tuleb alevi-

valitsusse oma asja seletama. Seal küsitakse: kas maja plaan on? — „Jah vaadake, nüüd on sarnane ülemineku aeg, et ei teagi veel kindlasti, missugune see maja saab olema, aga, ehituse eelarve on küll olemas.“ Muidugi ei lubata palja eelarve põhjal maja ehitada, kuni kindel plaan viimse kriipsuni ette pole näidatud. See on arusaadav; oleneb ju ehitusest tulevase maja elanikkude julgeolek. Riigi ülesehitamisel aga, millest oleneb terve rahva saatus ja edu, pole meil neidgi nõudmisi olemas, mis sunduslikud väiksema majakesegi ehitusel.

Põhjendamata oleks selles kedagi eraldi süüdistada. Sest süüdi oleme meie kõik. Paljud on eksiarvamisel, et süüdi on see või teine riigikord, kuid kas pole praegu olemas kõik riigikorrad, alates kommunistidest kuni monarhiani ja kas pole igal pool, vaatamata maksvast korrast, elu kibe? Kas pole võitlus elu eest kommunistlikes riigis sama raske kui mõnes keisririigis või veel raskem? Kas pole riikide vahel peale ilmasõja lõpu alaline sõda turgude pärast, mille otsa näha pole?

See väljapääsuta seisukord on ka põhjuseks olnud, et nii mitmeigi sügavasse pessimismi on sattunud, isegi täieliku Euroopa hukkumist ette kuulutavad, nagu Osvald Spengler oma kurikuulsas raamatus: „Untergang des Abendlandes.“ Teiselt poolt valitseb arvamine: ehk meie hädad küll suured, on pea häda siiski selles, et mitte nende põhjustega, vaid ennem tagajärgedega võideldakse. Sarnane võitlus, teadagi, tagajärgi ei saavuta. Peab asja juureni tungima ja põhjused, mis neid esile kutsunud, kindlaks tegema. Lühidalt, haigus on vast siis arstitav, kui õige düagnoos on leitud, ning tema põhjused kindlaks tehtud.

II

Kuid milles seisavad siis need põhjused?

Selle artikli ülesanne on käsitada neid puht majanduslikest küljest, ehk küll kõik põhjused oma vahel seotud on. Lääne teadlaste uurimistööd on kindlaks teinud, et asja juureks on praegu maksva rahasüsteemi haiglane iseloom, ja nimelt: **ehk raha ise küll kaubaturul oma vaba tahtmise järgi hindade**

tõusu ja langemise peale mõjuda võib, on tema ise vaba igasugusest mõjust ja reeglitest, mis tema liikumise ja ringjooksu kiirust ja järjekindlust kindlaks määrata lubaks. Raha või raha omanik, mis täitsa üks mõiste, võib börsel või kaubaturul oma rahahulkadega esineda, või mitte oma vaba tahtmise järgi ja kui raha veel nii hästi organiseeritud ja kokkumängitud kätes seisab, nagu see praegu terves ilmas on, siis kogunevad tarvilisel silmapilgul ja määratud kohal sarnased raha löökrusikad kokku, mis oma huvides survet avaldades turu peale kriisi-seid välja kutsuvad ja neid siis kiiresti, ja hoolimatalt nagu harilikult ikka, ära kasutavad omakasuks.

Sarnasel korral on paratamatu, et ühe kaotus teise võitu tähendab. Mõned oletavad, et kriisid pidada paratamatud olema ja korduvad korrapäraselt teatud ajajärkudel, seepärast ei või nemad ärarippuda inimeste tahtmisest: nad on majandusliste tegurite ja seisukorra järjeldused. See on väga õige. Kriisi ei või inimene välja kutsuda. Kuid suurem rahameeste grupp võib raha tema normaalsest ringjooksust päris iseteadvalt kõrvale juhtida, ning selle järelduseks ongi kriis. Raha on turul sama kui kaup: on raha pakkumine suurem kui nõudmine, langeb raha ostuvõim ja tõusevad kauba hinnad. On ümberpöörduvalt, nõudmine raha järgi suurem, kui tema pakkumine — langevad kauba hinnad ja tõuseb raha ostuvõim. Seda rahapakkumist võib rahamees oma hääksarvamise järgi kas suurenda, või vähenda, pannes sellega kriisile aluse ja teades väga hästi, et ülejäänud töö juba massid ise ära teevad. Esimesed börse teated raha kursi väikesest langemisest ujutavad turu rahaga üle, millest lahti tahetakse saada. Ostja, kes rahast maksu mis maksab, lahti tahab saada, et kindlamaid väärtusi, see on, kaupa muretseda, kannab niiviisi ise muret, et raha rohkem pakkumisel oleks ja hinnad veelgi tõuseks. Põhimõte jääb maksma: on raha pakkumine suurem kui nõudmine — langeb raha ostuvõim ja tõusevad kauba hinnad.

Kriisid ei jää seni ära, kui kaubavahetuse seisukord normaalseks ei saa. Kauba vahetuse seisukord saab normaalseks, kui võimalus kaob, kuritahtliselt raha normaalset ringjooksu takista. Selle all tuleb mõista mitte ainult rahameeste gruppide

ülemal kirjeldud võtteid selles suhtes, vaid ka masside tungi — raha kodus luku taga, või sukka sees pidada. See teguviis suurendab märksa rahamärkide tarvidust, kuna suur osa neist sellegi pärast alatas väljaspool normaalset liikumist surnult paigal seisab. Raha ringjooksu takistamist ära hoida pole aga riigi võimuses. Ei aita ka mingisugune sunduslik määrus, mis seda rahvale südame pääle paneks: sest sarnane seadus jääb ainult paberile ja tegelikus elus ei muutu midagi.

Selle tähtsa probleemi lahendamise võimalus on olemas, kuid senini tundmata alusel.

v.

Järgneb.

Maal elavaid ajalehe agente,

kes veel „UUSI AVARUISI“ müügiks saanud pole, palutakse end toimetuses üles anda, ning teatada, kui palju eksemplare müüa võiksid. :: :: :: ::

Lugejaid

kes selles ajakirjas käsitatud ainetest huvitatud on, palub toimetus kõigi küsimustega pöörduda

Tallinn, Postkast 103,

Vastused saavad võimalikult ajakirjas avaldatud.

Vastutav toimetaja ja väljaandja **Gotfried Rosendorff.**

Trükitud **A. Raudsepa** trükikojas, Tallinnas Rataskaevu tän. 6.